

Маркус В.В.

аспірант

*Державна навчально-наукова установа
«Академія фінансового управління»*

Markus Viktor

Postgraduate Student

*State Educational-Scientific Establishment
“Academy of Financial Management”*

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТУ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

ECONOMIC ESSENCE OF DEVELOPMENT BUDGET FORMATION IN TERRITORIAL COMMUNITIES

У статті розглянуто економічну сутність формування бюджету розвитку територіальних громад в умовах децентралізації. Автором розкриваються правові аспекти, що регулюють формування бюджету територіальних громад, їх особливості та функції. Крім того, окреслено структуру місцевих бюджетів в Україні, що підкреслює ієрархічну організацію та взаємозв'язок між різними рівнями бюджетної системи. Визначаючи значні проблеми у створенні надійної дохідної бази, зокрема питання, пов'язані з оподаткуванням, фінансовою спроможністю та економічною нерівністю між громадами, автор обґрунтовує наявні організаційні та структурні бар'єри, а також прогалини в моніторингу, контролі та міжбюджетних відносинах, які перешкоджають ефективному управлінню бюджетом. Запропоновано низку заходів щодо зміцнення дохідної частини бюджету шляхом удосконалення механізмів збору податків та стимулювання місцевого економічного розвитку. Крім того, для оптимізації бюджетних асигнувань рекомендується впровадження комплексних механізмів планування разом з інноваційними фінансовими інструментами, такими як державно-приватне партнерство та облигації громад.

Ключові слова: бюджет розвитку, територіальні громади, бюджет ОТГ, місцеве самоврядування, інвестиційна спроможність, автономія, соціально-економічний розвиток.

The article examines the theoretical foundations and economic essence of development budget formation in territorial communities under decentralization conditions. The research reviews the current state of local budgeting in Ukraine, focusing on the development budget as a key instrument for ensuring investment capacity of territorial communities. The legal framework governing the formation and use of development budgets is analyzed, highlighting its strengths and weaknesses in the context of financial decentralization reform. The study identifies the development budget's dual nature as both a financial plan and a fund of resources aimed at implementing investment projects and programs for territorial development. It reveals the main functions of territorial community budgets including distributive, control, regulatory, stimulating, stabilizing, social, investment, and informational functions, emphasizing their interconnection and comprehensive impact on socio-economic processes at the local level. The article explores specific features of development budgets in united territorial communities, analyzing their normative-legal, financial-economic, administrative-territorial, institutional, socio-cultural, infrastructural, and strategic aspects. It identifies key challenges in development budget formation, including insufficient revenue sources, organizational deficiencies, structural imbalances, monitoring and control issues, and interbudgetary relations problems. The research proposes comprehensive approaches to enhance the effectiveness of development budgets through legislative improvements, revenue base strengthening, planning mechanism modernization, institutional support, optimization of interbudgetary relations, transparency increase, and implementation of innovative financial instruments. The findings significantly enhance our theoretical understanding of local finance development, particularly within the context of European integration processes and the complexities inherent in post-war recovery challenges. They illuminate how regional financial systems adapt and evolve in response to the economic and political dynamics of integration, while also addressing the unique obstacles local economies face during reconstruction and growth following conflict. This research emphasizes the interplay between local financial governance and broader socio-economic factors, providing valuable insights for policymakers and stakeholders engaged in regional development initiatives.

Keywords: development budget, territorial communities, budget of ATC, local self-government, decentralization, investment capacity, autonomy, social and economic development.

Постановка проблеми. В умовах децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування в Україні формування ефективної системи місцевих бюджетів, зокрема бюджетів розвитку територіальних громад, постає як ключова проблема забезпечення сталого соціально-економічного розвитку територій. Сучасний етап трансформації економічних відносин вимагає переосмислення ролі місцевих бюджетів як інструменту стимулювання економічної активності та забезпечення інвестиційної привабливості територій. Головними проблемними аспектами цього процесу є: недостатність власних джерел наповнення бюджетів розвитку та залежність від трансфертів з державного бюджету; відсутність чітких механізмів формування та ефективного використання інвестиційних ресурсів на місцевому рівні; нестабільність доходів бюджетів розвитку через залежність від кон'юнктурних факторів; недосконалість нормативно-правового забезпечення функціонування бюджетів розвитку; низький рівень інвестиційної спроможності більшості територіальних громад. Ці питання безпосередньо пов'язані з важливими науковими завданнями щодо розробки теоретико-методологічних засад формування бюджетів розвитку та практичними завданнями забезпечення фінансової спроможності територіальних громад, підвищення їх інвестиційної привабливості та модернізації місцевої інфраструктури.

Формування бюджетів розвитку територіальних громад відбувається у складному макроекономічному середовищі, що характеризується інституційними змінами, викликами фіскальної децентралізації та необхідністю подолання структурних диспропорцій регіонального розвитку. Дослідження економічної сутності формування бюджету розвитку територіальних громад є актуальним з огляду на необхідність теоретико-методологічного обґрунтування процесів акумуляції, розподілу та використання фінансових ресурсів як ключового елементу фінансової автономії місцевого самоврядування. Комплексне дослідження економічної сутності бюджетів розвитку територіальних громад дозволить систематизувати наявні теоретичні підходи, виявити закономірності формування дохідної бази, окреслити пріоритетні напрями використання фінансових ресурсів та визначити критерії ефективності їх використання для забезпечення інвестиційного потенціалу територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика формування та використання бюджету розвитку територіальних громад знайшла відображення у працях багатьох вітчизняних науковців. Теоретичні аспекти функціонування бюджетів розвитку розглядали Гасанов С., Гринчишин І., Загірняк Д. та Глухова В. Зокрема, Гасанов С. зі співавторами дослідив трансформацію бюджетної системи України в умовах надзвичайних викликів та загроз [1], Гринчишин І. проаналізувала теоретичні підходи до визначення спроможності територіальних громад [2]. Практичні аспекти формування і виконання бюджетів досліджували Кожухова Т., Бочарова Ю., Судакова Ю., які визначили основні проблеми та напрями підвищення ефективності бюджетів територіальних громад [4]. Лютий І., Затонацька Т. та інші розглядають джерела та інструменти фінансування розвитку територіальних громад як фінансовий механізм, який сформу-

вався в місцевому бюджеті [5]. Ліснічук О., Шворак В., Мазур В. оцінили вплив місцевих бюджетів на економічний розвиток територіальних громад [6]. Питання бюджетної децентралізації розкрито у працях Павлюк К., Бартош С., Олієвської М., які дослідили особливості бюджетної децентралізації в умовах воєнного стану [7; 8].

Незважаючи на значний науковий доробок, залишаються невирішеними різні аспекти формування бюджетів розвитку територіальних громад, комплексне дослідження їх економічної сутності в контексті сучасних викликів децентралізації та реформування місцевого самоврядування потребує подальшого поглиблення.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є дослідження теоретико-методологічних засад та розробка практичних рекомендацій щодо формування й ефективного використання бюджету розвитку територіальних громад в умовах децентралізації управління та реформування місцевих фінансів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень самостійно розробляють, затверджують і виконують відповідні місцеві бюджети. Особливістю бюджету територіальної громади є його дуалістична природа. З одного боку, він виступає фінансовим планом, що відображає доходи і видатки відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а з іншого – представляє собою фонд фінансових ресурсів, що використовуються для забезпечення життєдіяльності громади.

У структурі місцевих бюджетів України особливе місце посідають бюджети розвитку територіальних громад, які виокремлюються як самостійна складова спеціального фонду, що спрямований на реалізацію інвестиційних програм і проєктів, на протизагу загальному фонду, який призначений для забезпечення поточних потреб громади. Бюджети розвитку територіальних громад характеризуються особливим правовим статусом, визначеним Бюджетним кодексом України, що регламентує специфічні джерела формування їх доходної частини та цільове спрямування видатків. Їх виділення зумовлено специфічним призначенням – забезпечення інвестиційного розвитку та розширеного відтворення на місцевому рівні. Відокремлення бюджетів розвитку дозволяє забезпечити цільовий характер використання інвестиційних ресурсів територіальних громад та запобігти їх витрачання на поточні потреби.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», у бюджеті розвитку утворюються доходи і видатки, які використовуються для реалізації програм соціально-економічного розвитку та зміцнення матеріально-фінансової бази [9]. Структура бюджету розвитку включає специфічні джерела надходжень та цільові напрями використання коштів. Дохідна частина формується за рахунок капітальних трансфертів, коштів від відчуження комунального майна, частини податкових надходжень та інших джерел, визначених бюджетним законодавством. Видаткова складова спрямовується на реалізацію інвестиційних програм і проєктів, що забезпечують модернізацію інфраструктури, стимулювання економічного зростання та підвищення якості життя населення. Встановлення окремих бюджетів розвитку для територіальних громад підвищує прозорість бюджетного процесу, сприяючи посиленню громадського контролю

за розподілом інвестиційних ресурсів. Таке розділення також створює надійну фінансову основу для просування стратегічних пріоритетів у громадах.

Отже, бюджет розвитку за своєю сутністю є інвестиційним бюджетом та ключовим фінансовим інструментом забезпечення процесів розширеного відтворення та сталого соціально-економічного розвитку територіальних громад. Як складова місцевого бюджету, відіграє стратегічну роль у формуванні фінансової основи для довгострокових інвестиційних проєктів та програм розвитку. Ефективне формування та використання коштів бюджету розвитку створює підґрунтя для зміцнення матеріально-фінансової бази територіальних громад, підвищення їх інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності. Інвестиційна спрямованість бюджету розвитку дозволяє забезпечити перехід від поточного споживання до системного розвитку територій, створюючи мультиплікативний ефект для місцевої економіки та сприяючи активізації підприємницької діяльності. Тобто економічна сутність бюджету розвитку полягає в: акумуляції фінансових ресурсів для інвестиційних цілей; цільовому спрямуванні коштів на капітальні видатки; забезпеченні фінансування довго-

строкових проєктів розвитку; створенні матеріально-технічної бази для надання якісних публічних послуг.

Розглянемо основні функції бюджету територіальної громади (табл. 1).

Ці функції бюджету територіальної громади взаємопов'язані та взаємодоповнюють одна одну, забезпечуючи комплексний вплив на соціально-економічні процеси на місцевому рівні та створюючи фінансове підґрунтя для реалізації повноважень органів місцевого самоврядування.

Законодавче регулювання бюджетів територіальних громад здійснюється Конституцією України, Бюджетним кодексом України, Податковим кодексом України, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», щорічними законами про Державний бюджет України та іншими нормативно-правовими актами. У БКУ конкретизовано складові доходів та видатків бюджетів територіальних громад, визначено принципи міжбюджетних відносин та регламентовано бюджетний процес на місцевому рівні. Зокрема, статтею 71 БКУ визначено джерела формування бюджету розвитку територіальних громад та напрями використання його коштів [10].

Таблиця 1

Функції бюджету територіальної громади

Функції	Опис функції
Розподільча	Формування та використання централізованого фонду фінансових ресурсів для забезпечення потреб територіальної громади. Через цю функцію відбувається розподіл і перерозподіл частини вартості валового внутрішнього продукту між різними секторами економіки, галузями, адміністративно-територіальними одиницями та соціальними групами населення. Розподільча функція реалізується шляхом визначення пріоритетних напрямів використання бюджетних коштів та забезпечення фінансування відповідних видатків
Контрольна	Забезпечення контролю за формуванням і використанням фінансових ресурсів територіальної громади. Вона дозволяє виявляти відхилення фактичних показників від запланованих, оцінювати ефективність використання бюджетних коштів та дотримання принципів цільового використання фінансових ресурсів. Контрольна функція реалізується через систему фінансового контролю, аудит, моніторинг виконання бюджету та звітність
Регулююча	Передбачає використання бюджету як інструменту регулювання економічних і соціальних процесів на території громади. Через цю функцію здійснюється вплив на економічну активність суб'єктів господарювання, інвестиційний клімат, рівень зайнятості населення та структуру економіки. Регулююча функція реалізується шляхом встановлення місцевих податків і зборів, надання пільг, субсидій та субвенцій
Стимулююча	Спрямована на заохочення розвитку пріоритетних галузей економіки, підприємницької діяльності, інноваційних процесів та залучення інвестицій на території громади. Ця функція реалізується через механізми бюджетного фінансування цільових програм, надання податкових преференцій, фінансування інфраструктурних проєктів та підтримку малого і середнього бізнесу
Стабілізаційна	Забезпечує створення умов для сталого економічного розвитку територіальної громади, згладжування економічних коливань та забезпечення соціальної стабільності. Ця функція реалізується через формування резервних фондів, здійснення контрциклічної бюджетної політики та забезпечення збалансованості бюджету в довгостроковій перспективі
Соціальна	Передбачає використання бюджетних коштів для забезпечення соціального захисту населення, надання суспільних послуг, розвитку соціальної інфраструктури та підвищення якості життя членів територіальної громади. Соціальна функція реалізується через фінансування освіти, охорони здоров'я, культури, спорту, соціального забезпечення та інших соціальних сфер
Інвестиційна	Пов'язана з формуванням та використанням бюджету розвитку для реалізації інвестиційних проєктів, капітальних вкладень, модернізації інфраструктури та створення умов для економічного зростання територіальної громади. Ця функція набуває особливого значення в контексті забезпечення сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності громад
Інформаційна	Забезпечує інформування членів територіальної громади, бізнесу, інвесторів та інших зацікавлених сторін про фінансовий стан, пріоритети розвитку та бюджетну політику місцевого самоврядування. Реалізується через публікацію бюджетної документації, проведення громадських слухань, забезпечення бюджетної прозорості та участі громадськості у бюджетному процесі

Джерело: складено автором

В умовах децентралізації зростає роль бюджетів територіальних громад як інструментів забезпечення їх фінансової спроможності та реалізації стратегій місцевого розвитку [11]. Належне формування та ефективне використання бюджету розвитку територіальної громади стає визначальним чинником підвищення інвестиційної привабливості, модернізації інфраструктури та покращення якості життя населення.

Формування об'єднаних територіальних громад (ОТГ) в Україні має низку специфічних особливостей, що визначають інституційні, економічні та соціальні аспекти цього процесу (табл. 2).

Таким чином, формування об'єднаних територіальних громад є багатоаспектним процесом, що характеризується комплексом взаємопов'язаних особливостей, які визначають траєкторію розвитку місцевого самоврядування в Україні.

У табл. 3 представлено кількісну характеристику системи місцевих бюджетів України за 2025 р. у розрізі

їх типів та характеру міжбюджетних відносин з державним бюджетом.

Дані табл. 3 демонструють результати реформи децентралізації та трансформації бюджетної системи на місцевому рівні. Як свідчать наведені дані, загальна кількість місцевих бюджетів в Україні у 2025 р. становить 1933 одиниці, з яких 1582 бюджети (81,8%) мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом. Домінуючу позицію в структурі місцевих бюджетів займають бюджети територіальних громад, загальна кількість яких становить 1469 одиниць, що складає 76% від загальної кількості місцевих бюджетів. При цьому 1438 бюджетів територіальних громад (97,9% від їх загальної кількості) характеризуються наявністю прямих міжбюджетних відносин з державним бюджетом. Другими за чисельністю є районні бюджети, кількість яких становить 136 одиниць, з яких 119 (87,5%) мають взаємовідносини з державним бюджетом. Обласні бюджети та бюджет Автономної

Таблиця 2

Особливості бюджету територіальної громади

Особливості	Опис особенностей
Нормативно-правові	Процес створення ОТГ регламентується Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [12], прийнятим у 2015 р., який визначає процедуру об'єднання, принципи та умови формування спроможних громад. Особливістю нормативно-правового забезпечення є добровільний характер об'єднання на початковому етапі, що змінився на адміністративно регульований під час завершального етапу реформи. Важливим елементом нормативного регулювання є також Методика формування спроможних територіальних громад, затверджена Кабінетом Міністрів України, яка встановлює критерії для визначення потенційних адміністративних центрів та зони їхньої доступності.
Фінансово-економічні	Економічний аспект формування ОТГ характеризується переходом до прямих міжбюджетних відносин з державним бюджетом, розширенням бази оподаткування та можливістю отримання додаткових фінансових інструментів. Зокрема, об'єднані громади отримують 60% податку на доходи фізичних осіб, що залишається на території громади, акцизний податок, єдиний податок та інші місцеві податки і збори. Важливою особливістю є формування спроможного бюджету розвитку, який дозволяє реалізовувати інфраструктурні проекти та стимулювати економічну активність.
Адміністративно-територіальні	Процес формування ОТГ передбачає оптимізацію адміністративно-територіального устрою шляхом об'єднання сільських, селищних та міських рад. Особливістю є створення нових адміністративних центрів з розширеними повноваженнями та формування єдиної системи органів місцевого самоврядування для всієї об'єднаної громади. Територіальна організація ОТГ має забезпечувати доступність публічних послуг та ефективне використання ресурсного потенціалу території.
Інституційні	Формування ОТГ супроводжується створенням нових інституційних структур управління, зокрема, спільних органів виконавчої влади, комунальних підприємств та закладів соціальної інфраструктури. Особливістю є необхідність інтеграції різних адміністративних культур та практик управління, формування єдиної управлінської команди та створення ефективної системи комунікації між органами влади та громадськістю.
Соціально-культурні	Об'єднання територіальних громад має враховувати історичні, культурні та етнічні особливості населених пунктів, що входять до складу ОТГ. Важливим аспектом є формування спільної ідентичності жителів ОТГ, подолання соціально-психологічних бар'єрів та забезпечення соціальної згуртованості. Особливістю є також необхідність балансування інтересів центру та периферії, міських та сільських територій, різних соціальних груп населення.
Інфраструктурні	Формування ОТГ передбачає оптимізацію мережі закладів соціальної інфраструктури, створення спільної транспортної, комунальної та інформаційної інфраструктури. Особливістю є необхідність вирівнювання рівня розвитку інфраструктури різних населених пунктів та забезпечення їх зв'язаності. Важливим аспектом є також раціональне використання комунального майна та ефективне управління земельними ресурсами.
Стратегічні	Формування ОТГ супроводжується розробкою стратегій розвитку, які визначають пріоритетні напрями економічного та соціального розвитку, інвестиційні проекти та механізми їх реалізації. Особливістю є необхідність врахування локальних конкурентних переваг, створення умов для залучення інвестицій та формування економічно самодостатніх спільнот.

Джерело: складено автором

Кількість місцевих бюджетів України за 2025 р.

Типи місцевих бюджетів	Всього місцевих бюджетів	З них мають взаємовідносини з державним бюджетом
Обласні бюджети, бюджет АРК	25	24
Бюджети міст республіканського та обласного значення	1	1
Районні бюджети	136	119
Бюджети територіальних громад	1469	1438
Бюджети районів у містах обласного значення	28	0
Бюджети міст районного значення	6	0
Бюджети селищ міського типу	39	0
Бюджети сільрад (сіл)	229	0
Разом	1933	1582

Джерело: складено за даними [13]

Республіки Крим представлені 25 одиницями, з яких 24 (96%) характеризуються наявністю прямих міжбюджетних відносин. Значно меншу частку в структурі місцевих бюджетів України займають бюджети селищ міського типу (39 одиниць), бюджети районів у містах обласного значення (28 одиниць), бюджети міст районного значення (6 одиниць) та бюджет міста республіканського та обласного значення (1 одиниця). Також зберігається 229 бюджетів сільрад (сіл), що складає 11,8% від загальної кількості місцевих бюджетів. Важливо зазначити, що ці типи бюджетів не мають прямих міжбюджетних відносин з державним бюджетом.

Представлені дані відображають трансформаційні процеси в системі місцевих фінансів України та підтверджують домінування бюджетів територіальних громад як ключового елемента бюджетної системи на місцевому рівні.

Проблеми розвитку бюджетів розвитку територіальних громад. Формування та використання бюджетів розвитку територіальних громад в Україні супроводжується низкою проблем системного характеру, які суттєво обмежують їх ефективність як інструменту інвестиційного забезпечення місцевого розвитку.

Проблеми формування дохідної бази. Недостатність власних джерел наповнення бюджетів розвитку територіальних громад є однією з основних перешкод їх ефективного функціонування. Більшість територіальних громад характеризується низьким рівнем фінансової спроможності, що зумовлює обмеженість інвестиційних ресурсів. Нестабільність джерел доходів бюджетів розвитку, їх залежність від кон'юнктурних факторів (надходження від продажу земельних ділянок, відчуження комунального майна) ускладнює процес довгострокового планування інвестиційних проєктів.

Проблеми організаційного характеру. Недосконалість нормативно-правового забезпечення функціонування бюджетів розвитку створює правову невизначеність щодо окремих аспектів їх формування та використання. Відсутність чітких критеріїв відбору інвестиційних проєктів для фінансування з бюджетів розвитку зумовлює суб'єктивність прийняття рішень та знижує ефективність використання обмежених інвестиційних ресурсів. Неефективність механізмів середньострокового та довгострокового планування бюджетів розвитку ускладнює реалізацію масштабних інфраструктурних проєктів, які потребують фінансування протягом кількох бюджетних періодів.

Проблеми структурного характеру. Нераціональна структура видатків бюджетів розвитку, їх спрямування на вирішення поточних проблем замість фінансування стратегічних інвестиційних проєктів, знижує їх роль як інструменту стимулювання економічного зростання. Недостатній зв'язок між бюджетами розвитку та стратегічними документами територіальних громад призводить до фрагментарності інвестиційної політики та відсутності системного підходу до розвитку території.

Проблеми моніторингу та контролю. Недосконалість системи моніторингу та оцінки ефективності використання коштів бюджетів розвитку ускладнює визначення результативності інвестиційних проєктів та їх впливу на соціально-економічний розвиток громади. Недостатня прозорість процесу формування та використання бюджетів розвитку, обмежена участь громадськості у прийнятті рішень щодо пріоритетів інвестування знижує рівень довіри до місцевої влади та ефективність використання бюджетних коштів.

Проблеми міжбюджетних відносин. Залежність бюджетів розвитку територіальних громад від трансфертів з державного бюджету, зокрема субвенцій на соціально-економічний розвиток та інфраструктуру, створює ризики нестабільності їх наповнення та політизації процесу розподілу коштів. Недосконалість механізмів горизонтального вирівнювання інвестиційної спроможності територіальних громад призводить до поглиблення диспропорцій регіонального розвитку.

Подолання зазначених проблем потребує комплексного підходу, що включає вдосконалення нормативно-правової бази, розширення фінансової автономії територіальних громад, впровадження сучасних технологій бюджетного планування та забезпечення прозорості бюджетного процесу на місцевому рівні.

Шляхи подолання проблем формування та використання бюджетів розвитку територіальних громад. Вирішення проблем, пов'язаних з формуванням та використанням бюджетів розвитку територіальних громад, потребує системного підходу та впровадження комплексу заходів нормативно-правового, інституційного та фінансово-економічного характеру.

Удосконалення нормативно-правового забезпечення. Удосконалення законодавчої бази функціонування бюджетів розвитку територіальних громад має передбачати чітке визначення їх статусу, розширення переліку джерел формування дохідної частини та конкретизацію напрямів використання коштів. Важливим

аспектом є законодавче закріплення мінімальної частки бюджету розвитку у структурі місцевого бюджету, що забезпечить стабільність інвестиційних ресурсів територіальних громад.

Зміцнення дохідної бази. Розширення власної податкової бази територіальних громад шляхом закріплення за місцевими бюджетами частини податків, що мають інвестиційний потенціал, зокрема податку на прибуток підприємств. Запровадження механізмів податкового стимулювання інвестиційної активності на місцевому рівні через систему податкових пільг та преференцій. Активізація використання альтернативних джерел наповнення бюджетів розвитку, включаючи муніципальні запозичення, публічно-приватне партнерство, гранти міжнародних організацій.

Удосконалення планування та програмування.

Впровадження середньострокового бюджетного планування з обов'язковим виділенням інвестиційної складової та забезпеченням її зв'язку з стратегічними документами територіальної громади. Розробка та впровадження методології оцінки ефективності інвестиційних проєктів на основі аналізу витрат і вигод, що дозволить обґрунтовано відбирати пріоритетні напрями використання коштів бюджетів розвитку. Запровадження програмно-цільового методу формування бюджетів розвитку з визначенням чітких результативних показників.

Інституційне забезпечення. Створення спеціалізованих підрозділів у структурі органів місцевого самоврядування, відповідальних за формування та використання бюджету розвитку, управління інвестиційними проєктами та залучення додаткових ресурсів. Запровадження інституту незалежної експертизи інвестиційних проєктів, що фінансуються з бюджетів розвитку, для забезпечення їх економічної ефективності та соціальної значущості.

Удосконалення механізмів міжбюджетних відносин. Трансформація системи міжбюджетних трансфертів з метою стимулювання інвестиційної активності територіальних громад, зокрема, через запровадження механізмів спільного фінансування інвестиційних проєктів на умовах співфінансування. Впровадження системи горизонтального вирівнювання інвестиційної спроможності територіальних громад для забезпечення збалансованого розвитку територій.

Підвищення прозорості та громадської участі. Забезпечення прозорості процесу формування та використання бюджетів розвитку через публікацію детальної інформації про інвестиційні проєкти, джерела їх фінансування та результати реалізації. Впровадження механізмів громадської участі у визначенні пріорите-

тів інвестиційного розвитку територіальних громад, зокрема, через партисипативне бюджетування та громадські слухання.

Впровадження інноваційних фінансових інструментів. Розвиток системи муніципальних запозичень через випуск облігацій місцевих позик для фінансування конкретних інвестиційних проєктів. Запровадження револьверних фондів для фінансування енергоефективних проєктів, що дозволить створити стійке джерело інвестиційних ресурсів. Розвиток краудфінансінгових платформ для залучення коштів громадян до фінансування локальних інфраструктурних проєктів.

Реалізація запропонованих заходів дозволить підвищити ефективність бюджетів розвитку територіальних громад як інструменту забезпечення їх інвестиційної спроможності та стимулювання соціально-економічного розвитку територій.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки. Бюджети розвитку територіальних громад є ключовим інструментом забезпечення їх інвестиційної спроможності та стимулювання соціально-економічного розвитку територій. Їх економічна сутність полягає у цільовому акумулюванні та використанні фінансових ресурсів для реалізації інвестиційних проєктів. Основними функціями бюджету територіальної громади є розподільча, контрольна, регулююча, стимулююча, стабілізаційна, соціальна, інвестиційна та інформаційна, які забезпечують комплексний вплив на соціально-економічні процеси на місцевому рівні. Нормативно-правове забезпечення формування бюджетів розвитку потребує вдосконалення в частині розширення джерел надходжень, конкретизації напрямів використання коштів та механізмів контролю.

Основними проблемами функціонування бюджетів розвитку є недостатність власних джерел наповнення, нестабільність доходів, недосконалість планування та моніторингу, нераціональна структура видатків.

Підвищення ефективності бюджетів розвитку потребує комплексного підходу, що включає удосконалення нормативно-правової бази, зміцнення дохідної частини, впровадження сучасних методів планування та інноваційних фінансових інструментів.

Перспективи подальших досліджень полягають у: розробці методології оцінки ефективності використання коштів бюджетів розвитку; обґрунтуванні механізмів диверсифікації джерел наповнення бюджетів розвитку; визначенні стратегічних пріоритетів розвитку територіальних громад в умовах повоєнного відновлення; формуванні концептуальних засад управління бюджетами розвитку в контексті євроінтеграційних процесів.

Список використаних джерел:

1. Gasanov S., Ivashchenko O., Bartosh S., Klymenko K., Ukhmal N. Transformation of the Budget System of Ukraine in the Face of Extraordinary Challenges and Threats. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. No. 1 (54). P. 84–101. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.54.2024.4261>
2. Гринчишин І. М. Спроможність територіальних громад: теоретичний дискурс. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 6 (134). С. 51–56.
3. Загірняк Д., Глухова В., Кравченко Х. Тенденції формування бюджетних ресурсів територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-74>
4. Кожухова Т. В., Бочарова Ю. Г., Судакова Ю. О. Формування і виконання бюджетів територіальних громад: проблеми і напрями підвищення ефективності. *Торгівля і ринок України*. 2024. № 2(54). С. 90–100. DOI: <https://doi.org/10.33274/2079-4762-2023-54-2-90-100>
5. Ljutyj I., Zatonatska T., Kovalenko V., Rybak S. Assessment of Various Frameworks for Financing Territorial Communities. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. No. 5 (58). P. 122–135. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.58.2024.4556>.

6. Лісничук О. А., Шворак В. В., Мазур В. В. Оцінювання впливу місцевих бюджетів на економічний розвиток територіальних громад (на прикладі м. Ірпін). *Економічний простір*. 2020. № 161. С. 31–35. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/161-5>.
7. Павлюк К. В., Бартош С. В., Олієвська М. Г. Бюджетна децентралізація в Україні в умовах воєнного стану. *Наукові праці НДФІ*. 2022. № 2. С. 79–99. DOI: <https://doi.org/10.33763/npndfi2022.02.079>.
8. Павлюк К. В., Бартош С. В. Сучасні підходи до бюджетної децентралізації. *Фінанси України*. 2023. № 3. С. 75–87. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2023.03.075>.
9. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
10. Бюджетний кодекс України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
11. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: схвал. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-р>
12. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
13. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>

References:

1. Gasanov, S., Ivashchenko, O., Bartosh, S., Klymenko, K., & Ukhmal, N. (2024). Transformation of the Budget System of Ukraine in the Face of Extraordinary Challenges and Threats. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, no. 1(54), pp. 84–101. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.54.2024.4261>
2. Hrynychshyn, I. M. (2018). Spromozhnist terytorialnykh hromad: teoretychnyi dyskurs [Capacity of territorial communities: theoretical discourse]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy – Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine*, no. 6(134), pp. 51–56.
3. Zahirniak, D., Hlukhova, V., & Kravchenko, Kh. (2023). Tendentsii formuvannia biudzhethnykh resursiv terytorialnykh hromad [Trends in the formation of budget resources of territorial communities]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, no. 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-74>
4. Kozhukhova, T. V., Bocharova, Yu. H., & Sudakova, Yu. O. (2024). Formuvannia i vykonannia biudzhethiv terytorialnykh hromad: problemy i napriamy pidvyshchennia efektyvnosti [Formation and execution of budgets of territorial communities: problems and directions of efficiency improvement]. *Torhivlia i rynek Ukrainy – Trade and Market of Ukraine*, no. 2(54), pp. 90–100. DOI: <https://doi.org/10.33274/2079-4762-2023-54-2-90-100>
5. Ljutyj, I., Zatonatska, T., Kovalenko, V., & Rybak, S. (2024). Assessment of Various Frameworks for Financing Territorial Communities. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, no. 5(58), pp. 122–135. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.58.2024.4556>
6. Lisnichuk, O. A., Shvorak, V. V., & Mazur, V. V. (2020). Otsiniuvannia vplyvu mistsevykh biudzhethiv na ekonomichni rozvytok terytorialnykh hromad (na prykladi m. Irpin) [Assessment of the impact of local budgets on the economic development of territorial communities (on the example of Irpin)]. *Ekonomichniy prostir – Economic Space*, no. 161, pp. 31–35. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/161-5>
7. Pavliuk, K. V., Bartosh, S. V., & Oliievska, M. H. (2022). Biudzhethna detsentralizatsiia v Ukraini v umovakh voiennoho stanu [Budget decentralization in Ukraine under martial law]. *Naukovi pratsi NDFI – Scientific Papers of RFI*, no. 2, pp. 79–99. DOI: <https://doi.org/10.33763/npndfi2022.02.079>
8. Pavliuk, K. V., & Bartosh, S. V. (2023). Suchasni pidkhody do biudzhethnoi detsentralizatsii [Modern approaches to budget decentralization]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, no. 3, pp. 75–87. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2023.03.075>
9. Verkhovna Rada of Ukraine. (1997, May 21). Law of Ukraine “On Local Self-Government in Ukraine” No. 280/97-vr. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
10. Budget Code of Ukraine. (2010, July 8). Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
11. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2014, April 1). The Concept of Reforming Local Self-Government and Territorial Organization of Power in Ukraine (Order No. 333-p). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-р>
12. Verkhovna Rada of Ukraine. (2015, February 5). Law of Ukraine “On Voluntary Association of Territorial Communities” No. 157-VIII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
13. State Web Portal of the Budget for Citizens. (2025). Available at: <https://openbudget.gov.ua/>